

**СУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА
У СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ****STATE AND SOCIETY SUBJECTIVITY
IN THE NATIONAL SECURITY STRATEGIC COMMUNICATIONS****Богуцький П.П., к.ю.н., доцент,
головний науковий співробітник****Науково-дослідного центру правового забезпечення інформаційної і національної безпеки
Науково-дослідний інституту інформатики і права Національної академії правових наук України**

У статті досліджено загальнотеоретичні аспекти суб'єктності держави та суспільства у правових відносинах сфери національної безпеки у контексті взаємодії держави та суспільства щодо захисту національних інтересів. Правові відносини у сфері національної безпеки визначаються як правові стратегічні комунікації. Встановлено, що держава представлена у правових стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки інститутами, які належать до сектору безпеки й оборони. Водночас суспільство діє у таких стратегічних комунікаціях через відповідні інститути громадянського суспільства. Забезпечення стану національної безпеки передбачає визнання державою суб'єктності інститутів громадянського суспільства, котрі діють у цій сфері, що відбувається відповідно до положень Конституції та визначеного законодавством порядку, з урахуванням правового статусу інститутів громадянського суспільства, їхніх статутних і програмних документів. Інститути громадянського суспільства у такому разі здійснюють демократичний цивільний контроль за діяльністю сектора безпеки й оборони, мають визначені законодавством відповідні повноваження. В іншому разі інститути громадянського суспільства безпосередньо беруть участь у діяльності щодо забезпечення національної безпеки, взаємодіють із інститутами держави. Суб'єктність держави у правових стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки залежить від визнання цієї діяльності як правом, так і суспільством, що унеможливує протистояння та конфлікти. Відносини держави і суспільства у правових стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки мають відповідати вимогам правила-принципу «симфонії безпеки», що зумовлює гармонію таких відносин у досягненні стану національної безпеки. Суб'єктність суспільства у праві національної безпеки й у правових стратегічних комунікаціях національної безпеки не виключає участі громадськості, добровільних утворень у забезпеченні національної безпеки, що неможливо вважати альтернативою діяльності держави, а є підтвердженням додатковості такої діяльності в умовах, за яких інститути держави виявляють неспроможність реалізувати своє функціональне призначення у секторі безпеки й оборони.

Ключові слова: право національної безпеки, правові стратегічні комунікації, суб'єктність держави і суспільства, інститути держави, сектор безпеки і оборони, інститути громадянського суспільства.

The article explores general theoretical aspects subjectivity of state and society in the national security legal relations in the context of interaction of the state and society in the protection of national interests. Legal relations in the national security field are defined as legal strategic communications. It is established that the state is represented in the national security legal strategic communications by institutions belonging to the security and defense sector. At the same time, society operates in such strategic communications through relevant civil society institutions. Ensuring the state of national security implies the recognition by the state of the subjectivity of civil society institutions operating in this field, which takes place in accordance with the provisions of the Constitution and the procedure established by law, taking into account the legal status of civil society institutions, their statutes and program documents. Civil society institutes in this case, they exercise democratic civilian control over the activities of the security and defense sector, and have legally mandated powers. The subjectivity of society in the national security law and in the national security legal strategic communications does not exclude public participation, voluntary entities in ensuring national security, which cannot be considered an alternative to the activity of the state, but is a confirmation of the additionality of such activity in the conditions in which the institutions of the state find themselves unable to fulfill their functional purpose in the security and defense sector.

Key words: national security law, legal strategic communications, state and society subjectivity, state institutions, security and defense sector, civil society institutions.

Правова природа соціальної практики, де відбуваються стратегічні комунікації та вирішуються питання захисту національних інтересів і якою є сфера національної безпеки, визначається правом національної безпеки. Суб'єктами, що виконують важливу соціальну функцію захисту національних інтересів, у межах національної правової системи постають насамперед держава і суспільство. Діяльнісний аспект права національної безпеки полягає у заснованій на праві взаємодії держави і суспільства щодо публічного визнання, охорони й успішної реалізації національних інтересів у соціальних комунікаціях. Держава і суспільство як визначні соціальні актори національної безпеки мають забезпечити втілення нормативно-ціннісних приписів права стосовно національної безпеки у конкретну соціальну практику.

Метою статті є визначення сутнісних особливостей держави і суспільства у правових відносинах сфери національної безпеки та суб'єктної взаємодії щодо захисту національних інтересів, забезпечення національної безпеки. Розглядаючи державу і суспільство як суб'єкти права національної безпеки, ми не обмежуємося визначенням ознак і характеристик, які виявляються у конкретних правових відносинах, у конкретних правових комунікаціях. Адже правовідносини у сфері національної безпеки складно конкретизувати за юридичними фактами їх виникнення

та існування. Абсолютний характер правових комунікацій у сфері національної безпеки зумовлює їхні стратегічні комунікативні властивості та визначає учасників правових відносин у цій сфері. Тому проблема правової соцієтальності держави і суспільства у сфері національної безпеки існує цілком закономірно і потребує розуміння та вирішення у праві національної безпеки.

Держава як політична організація суспільства, що наділена владою і діє від імені усього суспільства з метою реалізації та забезпечення суверенітету, розглядається в юриспруденції як суверенний інститут, який відповідає за цілісність території, контролює збройні сили, має здатність знаходити необхідні кошти для утримання посадових осіб і право приймати загальнозначущі рішення [1, с. 347]. Таке поняття держави може наповнюватися іншими ознаками, але для розуміння місця і ролі держави як суб'єкта права національної безпеки є прийнятним. Водночас важливим є розуміння сучасної держави, що заявляє про себе як про цивілізаційну форму організації публічної політичної влади, завдяки чому не лише слугує для забезпечення спільного блага, але й забезпечує вільний розвиток індивіда; образ сучасної держави насамперед пов'язується із досягненням суспільного компромісу, з вирішенням соціальних суперечностей і конфліктів, з ефективною управлінською

організацією, яка активно впливає на хід суспільного розвитку [1, с. 341–342].

Суб'єктність держави у праві національної безпеки підтверджується насамперед у положеннях Конституції та конкретизується у конституційному законі, де міститься перелік і повноваження інститутів держави, що мають своїм призначенням забезпечення національної безпеки. Законом України «Про національну безпеку України», прийнятим відповідно до положень Конституції України, визначено та розмежовано повноваження державних органів у сферах національної безпеки й оборони, створено основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки й оборони, сил безпеки і сил оборони, визначено систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджено всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки й оборони, забезпечено у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки й оборони [2].

У правових стратегічних комунікаціях національної безпеки держава представлена тими інститутами, які мають відповідний спеціальний статус, визначений законодавством на основі положень Конституції. У таких комунікаціях необхідно виходити із правової природи держави, взаємозалежності права і держави, на чому загострив увагу Густав Радбрух: «Держава отримує право видавати закони лише з метою гарантувати їхню дію. Та ж ідея правової стабільності, що утворює державу як законодавця, вимагає також його власного підпорядкування законам... Ті, до кого переходить державна влада, беруть на себе зобов'язання правової держави» [3, с. 199–203]. Такий підхід дозволяє визначити позиції для подальшого аналізу взаємовідносин держави не лише із правом, що важливо, але й із іншими соціальними акторами, зокрема з суспільством. Саме тому через характеристику особливостей суспільства можуть бути розкриті й змістовні ознаки держави як суб'єкта права національної безпеки у взаємодії із суспільством.

Існує чимало підходів до визначення змісту і сутності суспільства як соціальної системи. Зокрема, діяльні характеристики покладено в основу розуміння суспільства Е. Гіденсом, котрий зосереджує увагу на тому, що соціальні спільності існують лише у контексті інтерсоціальних систем, розташованих вздовж просторово-часових меж. Усі суспільства становлять соціальні системи і водночас виникають унаслідок їх перетину. Різні соціальні системи можуть бути «внутрішніми» щодо суспільств або ж розташовуватися на перетині «зовнішніх» і «внутрішніх» зон, завдяки чому виникає безліч можливих способів поєднання соціальних спільностей та інтерсоціальних систем [4, с. 242]. Суспільства як соціальні системи виділяються серед інших соціальних систем, до яких входять, що зумовлено чіткими структуральними принципами, які використовуються у процесі «всезагальної кластеризації інститутів» у часі та просторі. Окрім кластеризації, або ж групування інститутів, іншими важливими характеристиками суспільств Е. Гіденс вважає: 1) зв'язок між соціальною системою і певною (конкретною) локальністю або територією, така локальність не обов'язково є фіксованою; 2) наявність нормативних елементів, які визначають законність користування локальністю; 3) відчуття членами суспільства особливої ідентичності, незалежно від того, у чому воно полягає або виявляється. У соціальних контекстах, які постійно змінюються, наведені три критерії проявляються по-різному. Особливо сильною є тенденція вважати «типовими» формами суспільства, за якими оцінюються усі інші різновиди, держави-нації [4, с. 242]. У сфері національної безпеки якраз визначальними для характеристики суспільства варто визнати усі зазначені Е. Гіденсом критерії.

Право національної безпеки визнає суспільство в межах конкретної локальності, легітимність (законність) користування якою не має жодних застережень, члени суспільства виявляють відчуття ідентичності за ознаками, що можуть бути різними за походженням, але такими, які характеризуються певною беззаперечною спільністю. Для суспільства, що є суб'єктом права національної безпеки, надважливою формою є держава-нація, яка існує як основна організаційна форма суспільства та не спричиняє конфліктів з іншими формами суспільств у межах певної локальності, навіть за умов зміни сучасної парадигми держави-нації через значний вплив глобалізаційних процесів. Особливу увагу у зв'язку з характеристикою суспільств, що розглядається, необхідно приділити кластеризації соціальних інститутів суспільства. Йдеться про інституціоналізацію суспільства, про виокремлення інститутів як окремих соціальних систем у межах суспільства, об'єднання таких інститутів, утворення певних груп інститутів.

Кластеризація соціальних інститутів суспільств можлива виключно за умов виникнення та функціонування громадянського суспільства як особливої соціальної системи. Сучасне розуміння громадянського суспільства засновується на світоглядному підході, упровадженому у філософію права В.Ф. Гегелем [5, с. 228], проте уявляє сучасний стан соціальних систем, які формують не лише суспільство загалом, але й громадянське суспільство. Важливим у цьому є бачення громадянського суспільства як недержавної соціальної системи, де першість надається приватним інтересам, що досягаються у співвідношенні з іншими членами суспільства за умов існування держави.

Сьогодні громадянське суспільство розглядається як широка група мереж, спільнот, мережевих зв'язків, які існують між людиною і державою [6]. Громадянське суспільство в постіндустріальних умовах сучасності набуло цілком конкретних ознак інформаційного суспільства [7, с. 29], і цей факт соціального значення позначається на вирішенні завдань правового забезпечення національної безпеки. Проте розглядати громадянське суспільство виключно в контексті його мережевих характеристик, заснованих на мережевих зв'язках людини і держави, певних соціальних груп і об'єднань індивідів, навряд чи обґрунтовано. Важливе значення для формування та підтримання демократії мають такі утворення громадянського суспільства, як мережі довіри, завданням демократичної держави залишається інтегрування мереж довіри у публічну політику та розширення впливу держави на мережі довіри для посилення взаємодії з громадянським суспільством [8, с. 112–114]. Громадянське суспільство вважається учасником правових стратегічних комунікацій за умов, коли суб'єктами таких правових комунікацій виступають певні інститути громадянського суспільства – громадські організації, політичні партії, приватні, неурядові інституційні утворення тощо. Проте закономірно виникає питання щодо представництва громадянського суспільства в публічно-правових відносинах, у конституційно-правових відносинах або ж, що важливо для права національної безпеки, у правових відносинах (правових стратегічних комунікаціях) щодо забезпечення національної безпеки. Існує певна суперечність між задекларованою правосуб'єктністю суспільства (громадянського суспільства) і реальною участю у правових відносинах, де реалізується можливість і здатність мати права, нести юридичні обов'язки. І в цьому разі мережеві групи, учасники мережевих зв'язків, які утворюють громадянське суспільство та представляють суспільство у правових стратегічних комунікаціях, набувають певних ознак індивідів, груп індивідів. Вказана особливість щодо визначення громадянського суспільства як суб'єкта права є важливою в теоретико-прикладному аспекті вирішення питання забезпечення національної безпеки. Тут чи не найголовнішим виявляється встановлення саме тих

мережових груп і спільнот або ж інших інститутів громадянського суспільства, що мають здатність безпосередньо впливати на стан і розвиток правових стратегічних комунікацій сфери національної безпеки. Ідентифікацію інститутів громадянського суспільства у сфері національної безпеки як суб'єктів права необхідно розглядати первинним та обов'язковим етапом на шляху реального забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів у спосіб відповідної правової комунікації.

Національні інтереси як найбільш важливі інтереси суспільства (громадянського суспільства) завжди формуються у тих правових стратегічних комунікаціях, що існують між інститутами громадянського суспільства і державою-нацією. Проте практика соціальних відносин, які зазнають впливу норм права національної безпеки, засвідчує про існування двох проблемних щодо реалізації національних інтересів як інтересів громадянського суспільства завдань: 1) репрезентативність у тих чи інших інститутах громадянського суспільства ідей, поглядів, прагнень усього суспільства; 2) визнання державою інститутів громадянського суспільства як рівноправних соціальних акторів, що мають за мету своєї діяльності забезпечення національної безпеки.

Репрезентативність інститутами громадянського суспільства інтересів усього суспільства у відносинах (правових стратегічних комунікаціях), що виникають та існують між суспільством і державою у сфері національної безпеки, визначається легітимністю діяльності таких інститутів. У свою чергу, легітимність соціальної діяльності інститутів громадянського суспільства засновується на положеннях Конституції України, законодавства, на програмних, статутних завданнях таких інститутів суспільства. Коли практика дає достатній матеріал, який свідчить про невідповідність не лише програмних, статутних положень інститутів громадянського суспільства, але й їхніх соціальних дій проголошеним у суспільстві цілям розвитку, конституційним положенням, така невідповідність призводить або ж здатна призвести до гострого і часом не прогнозованого конфлікту. Конфлікти між державою-нацією та інститутами громадянського суспільства, зумовлені нелегітимною діяльністю відповідних інститутів, зазвичай вирішуються у процесі стратегічних комунікацій, або ж у разі недосягнення компромісу – із застосуванням державою сили. Подібні соціального значення конфлікти за певних обставин призводять до зміни інституційної складової частини громадянського суспільства або до зламу державного механізму. Найбільш відчутною для національної безпеки може бути нелегітимна, усупереч інтересам усього суспільства, усупереч конституційним положенням і вимогам законодавства діяльність інститутів громадянського суспільства саме у сфері національної безпеки. Ось чому має застосовуватися відповідно до конституційних положень і національного законодавства, заснованого на загальноприйнятій світовій практиці, певний соціальний фільтр або соціальний відбір інститутів громадянського суспільства для правових комунікацій у секторі безпеки й оборони держави та представництва суспільства з питань національної безпеки. Актуальність цього питання ніколи не послаблюється, а особливої важливості набуває в умовах реальних загроз національній безпеці.

Отже, визнання державою інститутів громадянського суспільства як рівноправних соціальних акторів у правових стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки визначається насамперед легітимністю таких інститутів суспільства. Проте держава не має, по суті, вибору у визнанні легітимних інститутів громадянського суспільства, що діють у сфері національної безпеки як реальних, рівноправних соціальних акторів. В іншому разі, коли держава ігнорує ці інститути громадянського суспільства у своїй діяльності щодо забезпечення національної без-

пеки, ефективність подібної діяльності є занадто низькою або ж сама держава у таких випадках може стати центром соціального конфлікту і протистояння, вирішення якого не буде вигідним для держави та спричинитиме шкоду національним інтересам.

Справедливим у такому разі є правило «симфонії влади», яке є відомим у загальнотеоретичній юриспруденції та ілюструється на прикладі взаємовідносин держави і церкви [9, с. 31–33]. Висновок стосовно відносин церкви і влади як вічного прагнення симфонії та гармонії у відносинах [10] є прийнятним для соціальних комунікацій у сфері національної безпеки. Громадянське суспільство, його інститути і держава в особі відповідних інститутів державного механізму мають досягти узгоджених та одночасних дій, що спрямовуються для досягнення мети – забезпечення національної безпеки. Така мета є занадто важливою і не може ігноруватися у пошуках задоволення корпоративних інституційних інтересів громадянським суспільством або ж подібних інтересів державою, її інститутами. Тому можемо стверджувати про «симфонію безпеки» як обов'язкове правило-принцип стратегічних правових комунікацій між суспільством (громадянським суспільством) і державою на шляху досягнення стану національної безпеки. О.В. Скрипнюк, дослідивши проблемні аспекти взаємодії громадянського суспільства і держави за матеріалами класичної німецької правової традиції, дійшов переконливого висновку, що незалежно від ставлення того чи іншого мислителя до природи та сутності громадянського суспільства, від їхніх поглядів на походження самої держави, загальним було ставлення до громадянського суспільства і до правової держави як до взаємозалежних і взаємодоповнюючих чинників [11, с. 318].

Вчені зосереджують увагу на діяльності недержавних організацій у сфері національної безпеки, якими є, зокрема, недержавні аналітичні центри. Діяльність таких недержавних аналітичних центрів залишається поширеною й ефективною в демократичних державах, зокрема у США. Водночас у ґрунтовній аналітичній записці науковців Національного інституту стратегічних досліджень вказується, що «мережа експертних неурядових організацій, які опікуються безпековою проблематикою в Україні, є слабо розвинутою порівняно з державами, котрі є світовими лідерами у цій галузі; характеризується наявністю декількох десятків профільних організацій, серед яких одиниці відповідають характеристикам зарубіжних аналогів» [12]. Фахівці визначили напрями, де участь недержавних аналітичних центрів у сфері забезпечення національної безпеки України може бути ефективною: «реформа та розвиток системи забезпечення національної безпеки загалом і її складників, таких як: Збройні сили України, Оборонно-промисловий комплекс, правоохоронна система, судова система, система антикризового менеджменту та ін.; демократичний контроль у секторі безпеки; міжнародна безпека: відносини з НАТО, ЄС, ОБСЄ, інтеграційні процеси у сфері безпеки, українсько-російські відносини, нова архітектура безпеки тощо; методологія стратегічного планування; економічна (воєнно-економічна), енергетична та інформаційна безпека держави; воєнна (воєнно-політична) безпека держави в умовах «гібридної політики» та «гібридної війни» проти України; безпека миротворчих контингентів (місії) України» [12].

У взаємодії держави і громадянського суспільства цінним є досвід країн розвинутої демократії. Зокрема, у США існують незалежні аналітичні центри, сферою діяльності яких є як міжнародна безпека, так і національна безпека. Важливо, що дослідження проблем міжнародної, регіональної, національної безпеки здійснюються експертами, котрі мають значний практичний досвід, предметною науковою сферою яких є ті чи інші проблеми забезпечення колективної міжнародної чи національної безпеки. Зокрема, Центр стратегічних і бюджетних оцінок (CSBA)

США зосереджує свою діяльність на комплексному дослідженні проблем національної безпеки та прогнозуванні їх вирішення в контексті національних, регіональних і національних особливостей. Фінансування науково-аналітичної діяльності CSBA здійснюється за рахунок державних, корпоративних, фондів, грантів, усього близько двадцяти джерел, що забезпечує незалежність і неупередженість, високу якість аналітичних матеріалів за рахунок можливості залучення найбільш фахових науковців, практиків [13].

Постійність і обґрунтованість, неупередженість і об'єктивність, комплексність і міждисциплінарність є характеристиками, притаманними діяльності відповідних інституційних утворень громадянського суспільства, до яких належать, зокрема, недержавні аналітичні центри. Для України в сучасних умовах надзвичайно актуальним залишається формування фахових недержавних аналітичних центрів як інституційних утворень громадянського суспільства, спроможних забезпечити наукові, аналітичні та стратегічні запити на вирішення проблем сектору безпеки й оборони. Очевидно, що без участі наукових, науково-дослідних установ вирішити таке завдання вкрай складно.

Прикладне значення для вирішення питань забезпечення національної безпеки України має діяльність громадських об'єднань (громадських організацій, громадських спілок). Звичайно, не всі громадські об'єднання є суб'єктами права національної безпеки. Для віднесення громадських організацій і громадських спілок до суб'єктів права національної безпеки необхідною є формальна умова – наявність статусних передумов, яка визначається статутними положеннями, що передбачають можливість діяльності у сфері національної безпеки, а також фактична умова – реальна соціальна діяльність, яка полягає у правових комунікаціях з іншими суб'єктами сфери національної безпеки, насамперед із державою в особі тих чи інших інститутів. Формальні передумови для визнання громадських об'єднань суб'єктами права національної безпеки і суб'єктами правових стратегічних комунікацій мають значення в контексті позитивної діяльності громадських організацій і громадських спілок у сфері національної безпеки, активної участі у вирішенні безпекових питань життєдіяльності людини та існування суспільства. Водночас не менше значення мають негативні зобов'язання громадських організацій і громадських спілок утримуватися у своїй діяльності від дій і рішень, які спричиняють шкоду національній безпеці. Варто звернути увагу, що відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжтнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і їхньої символіки, забороняються; громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань, окрім цього, обмеження права на свободу об'єднання, у т. ч. на утворення та діяльність громадських об'єднань, можуть бути встановлені виключно законом на інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [14].

Подібні вимоги щодо забезпечення національної безпеки стосуються утворення та діяльності політичних партій. Політичні партії у громадянському суспільстві мають значний вплив на політику національної безпеки. Програми політичних партій, попри відкрите позиціонування щодо боротьби за владу, не можуть руйнувати безпекове

середовище соціальних комунікацій, і в цьому вбачається певний баланс щодо реалізації політичних прав і свобод та визначених і узгоджених з ідеями, положеннями конституціоналізму правозобов'язань [15].

Справедливо, що індивіди, інституційні утворення громадянського суспільства розглядаються як суб'єкти демократичного цивільного контролю за діяльністю сектора безпеки й оборони держави, що визначає Закон України «Про національну безпеку України» [2]. Демократичний цивільний контроль за сектором безпеки й оборони поєднує дві соціально значущі можливості: 1) доступ до інформації щодо діяльності силових структур із метою унеможливлення порушень прав, свобод і законних інтересів людини; 2) участь інституційних утворень громадянського суспільства у здійсненні заходів щодо забезпечення національної безпеки. Ефективність демократичного цивільного контролю за діяльністю сектора безпеки й оборони України безпосередньо залежить від таких складників, як компетентність і неупередженість, професіоналізм і відсутність корпоративного ставлення до вирішення проблем національної безпеки. Звичайно, демократичний цивільний контроль за діяльністю сектору безпеки й оборони України має ґрунтуватися на верховенстві права, положеннях чинного законодавства та сприйматися однаково усіма суб'єктами права національної безпеки, у т. ч. інститутами держави.

Попри це, учені вказують на розширення меж відповідальності й діяльності громадянського суспільства, у т. ч. на ті сфери, які традиційно визнавалися виключно сферою діяльності держави [16, с. 46–54].

Науковці звертають увагу на важливість недержавної системи безпеки як самостійного напрямку забезпечення національної безпеки в окремих галузях діяльності. Постановка цієї проблеми і пошук шляхів її вирішення є, безумовно, необхідними у загальному контексті забезпечення безпекового соціетального середовища. Недержавна система безпеки стосується насамперед тих галузей, де відсутня монополія держави на здійснення цієї діяльності, де стає можливим залучення недержавних інститутів, відповідних структур, які здійснюють свою діяльність на комерційній і підприємницькій основі, але переслідують мету створення безпечних умов для інших суб'єктів соціальних комунікацій. Сьогодні можна констатувати, що недержавна система безпеки в Україні представлена значною кількістю відповідних структур і фахівців, але приведення їхньої діяльності у певну систему, яка організаційно забезпечується і підтримується державою, залишається актуальним [17, с. 51–53].

Чимало дискусій існує з приводу т. зв. військово-консалтингової діяльності – утворення та функціонування приватних структур щодо надання військових послуг, що безпосередньо стосується забезпечення національної та колективної міжнародної безпеки. Приватні військові компанії активно діють у багатьох регіонах, де виникає потреба участі у збройних конфліктах, забезпечення персональної та інституційної безпеки під час збройних конфліктів міжнародного і не міжнародного характеру.

В одних випадках такі приватні компанії діють легально, на підставі відповідних угод із заінтересованою стороною, а в інших випадках – приховано. По суті, подібна діяльність щодо участі у збройних конфліктах має ознаки найманства, що є кримінальним правопорушенням. Проте за умови легалізації державою діяльність приватних військових компаній отримує відповідну юридичну форму, яка виключає кримінальну відповідальність за найманство. Лише поодинокі держави визначили правову природу діяльності приватних військових компаній у національному законодавстві, передбачивши кримінальну відповідальність за найманство, і водночас здійснили легалізацію участі приватних військових компаній у збройних конфліктах в інших державах [18, с. 212–215].

В Україні були активними спроби здійснити нормативно-правове регулювання військово-консалтингової діяльності, підготовлено й обговорено в наукових колах і серед громадськості відповідний законопроект, проте необхідної підтримки для легалізації цієї діяльності отримано не було [19]. Очевидно, що діяльність приватних військових компаній може бути легалізовано державою, але з певними обмеженнями, які стосуються сфери національної безпеки, зокрема щодо відповідного контролю за реалізацією напрямів діяльності, можливості використання зброї тощо. Подібну діяльність можливо віднести до недержавної системи безпеки. Проте найголовнішою умовою діяльності подібних приватних компаній є можливість співпраці із сектором безпеки й оборони держави, за якої не лише не буде конкуренції з монополією держави на легальне застосування сили для вирішення внутрішніх конфліктів, але й підстави для такої конкуренції будуть відсутні навіть у віртуальному значенні.

Отже, за обставин, які стосуються забезпечення національної безпеки України, приймати рішення щодо легалізації діяльності приватних військових компаній іще зарано.

Також є проблема парамілітарних формувань, які фактично діють у суспільстві. По суті, такі формування розраховані на застосування сили у вирішенні соціальних конфліктів, що не лише не визнається національним законодавством, але й створює у багатьох випадках реальну загрозу національним інтересам. Зміст діяльності парамілітарних формувань має розглядатися в контексті застосування законодавства про громадські об'єднання стосовно обмежень, які передбачені законодавством і які потребують у разі порушення таких обмежень реагування відповідних інститутів держави для забезпечення внутрішньої безпеки.

Сучасна історія України знає приклади утворення добровольчих загонів (батальйонів), котрі брали активну

участь у захисті суверенітету, територіальної цілісності на сході України упродовж 2014–2015 рр. у протидії агресії РФ. Важливе значення мала участь добровольчих батальйонів у найбільш відповідальних протистояннях із агресором, під час бойових зіткнень. Безумовно, соціальна практика залучення добровольчих батальйонів до участі у збройному конфлікті не є поширеною і має розцінюватися як виняток. Така практика пояснюється виключною неспроможністю держави ефективно реалізувати функцію захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави через критичне зниження обороноздатності. Водночас така практика свідчить про інший соціальний фактор забезпечення національної безпеки – активну позицію громадян щодо виконання свого обов'язку захищати суверенітет держави. Держава визнала вказаний факт, здійснивши легітимізацію участі добровольчих батальйонів у збройному конфлікті з РФ, у проведенні антитерористичної операції та надала статус учасників бойових дій тим, хто брав участь у збройному конфлікті у складі добровольчих батальйонів [20].

Висновки. У правових стратегічних комунікаціях щодо забезпечення національної безпеки України держава і суспільство як суб'єкти права національної безпеки мають дотримуватися заснованих на принципі верховенства права певних правил, серед яких чи не найголовнішим є правило соціального партнерства, застосовним насамперед до взаємовідносин громадянського суспільства і влади. Порушення правил соціального партнерства у взаємовідносинах між державою і суспільством, від якої б сторони такі порушення не виходили, недотримання положень, що свідчать про «симфонію безпеки», хоча б одним із учасників правових стратегічних комунікацій унеможливує досягнення мети, якою є національна безпека.

ЛІТЕРАТУРА

1. 10общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : учебник / под. ред. Ю.Н. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2011. 436 с.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
3. Радбрух Густав. Философия права / пер с нем. Москва : Междунар. отношения, 2004. 240 с.
4. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации. Москва : Академический Проект, 2005. 528 с.
5. Гегель Г.В.Ф. Философия права / пер. с нем. Москва : Мысль, 1990. 524 с.
6. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/civil-society>.
7. Masuda Yoneji. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington : World Future Society, 1981. 171 p.
8. Тилли Чарльз. Демократия / пер. з англ. Москва : АНО «Институт общественного проектирования», 2007. 263 с.
9. Бальжик И.А. Отношения государства и церкви: «симфония властей» : монография. Одесса : «Фенікс», 2015. 192 с.
10. Говорун К. Чи можлива візантійська «симфонія» у наш час? URL: <https://www.religion.in.ua/main/bogoslovyia/35207-chi-mozhliva-vizantijska-simfoniya-u-nash-chas.html>.
11. Скрипнюк О. Проблеми взаємодії громадянського суспільства і держави в класичній німецькій правовій традиції другої половини XVIII – першої третини XIX ст. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. С. 312–319.
12. Горелов Д.М. Використання потенціалу недержавних аналітичних центрів у формуванні політики національної безпеки. Аналітична записка. *Відділ розвитку політичної системи НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/vikoristannya-potencialu-nederzhavnikh-analitichnikh-centriv>.
13. The future of National Security. The Center for Strategic and Budgetary Assessments. URL: <https://csbaonline.org>.
14. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
15. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2365-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
16. Нижник Н., Дубенко С., Пашко Л. Соціальне партнерство як виклик сьогодення. *Політичний менеджмент*. 2005. № 2. С. 46–54.
17. Крутов В.В. Недержавна система безпеки (проблеми становлення і розвитку) : монографія / за заг. ред. В.Г. Пилипчука. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2013. 180 с.
18. Невзоров І.Л., Хотенець П.В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : збірник наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 212–215.
19. Легалізація військово-консалтингової діяльності в Україні як спосіб адаптації військових після війни. URL: https://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/legalizatsiya-viyskovo-konsaltingovoyi-diyalnosti-v-ukrayini-yak-sposib-adaptatsiyi-viyskovykh-pislya.
20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції : Закон України від 04 грудня 2019 р. № 329-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-20>.